

Úvod do uměnovědných studií

Helena Táborská / 439117

Umělecká hodnota

Slovníkové heslo

Hodnota umělecká patří do tzv. vlastních hodnot, které vyjadřují vlastnosti, jež patří samotnému předmětu (oproti instrumentální hodnotě, kdy je předmět posuzován podle toho, jak je vhodný k danému účelu). Bývala odvozována od (příbuzné) hodnoty estetické. Současně se ale ukázalo, že dochází k rozkolu mezi pravidly, na jejichž základě vzniká dokonalé umělecké dílo, a pravidly, podle nichž se líbí dílo vnímateli. Z toho důvodu se rozlišuje mezi uměleckou a estetickou hodnotou. Mezi umělecké hodnoty patří (podle aktuálních měřítek umělecké tvorby) například objev nových forem ztvárnění, expresivita, fantazijní bohatství obrazů, hloubka umělecké vize, diferencovanost formy atd. Ve starověku byla hodnota spatřována v napodobování klasických (dokonalých) vzorů, zatímco v novověku v novosti a originalitě.

Esej

Srovnání umělecké a estetické hodnoty u Otakara Zicha a Tomáše Kulky

K uchopení a výkladu složitého světa uměleckých děl se ukázalo jako žádoucí rozlišit mezi estetickou a uměleckou hodnotou. Přestože byl problém formulován již dříve, jeho oprávněnost umocnil v druhé polovině 20. století vývoj směrem ke konceptuálnímu umění, které mnohdy (záměrně) postrádá estetické kvality. Dokud se umělecká hodnota odvozovala od hodnoty estetické či se obě hodnoty pojímaly jako jedno a totéž, bylo obtížné vysvětlit, proč jsou často oblíbená i ceněná méně kvalitní umělecká díla, falzifikáty a díla nepůvodní, zatímco díla s vysokou uměleckou hodnotou nejsou svými současníky mnohdy doceněna (nejen laiky, ale i kritiky), respektive proč se recepce a hodnocení uměleckých děl může potýkat i s protikladnými tendencemi. Odlišení těchto dvou hodnot se proto pro řadu estetiků stalo plodným metodologickým přístupem a nelze vyloučit, že jeho možnosti ještě nejsou vyčerpány.

Otakar Zich (na počátku 20. století) a Tomáš Kulka (ve druhé polovině 20. století) se tímto problémem v českém prostředí zabývali systematictěji (z ostatních estetiků například ještě Miloš Jůzl), a přestože se jejich pojetí liší, alespoň rámcově lze mezi nimi najít styčné body. Oba považují estetickou hodnotu za tu, kterou lze vnímat okamžitě a (smyslově) bezprostředně. Zich ji nazývá estetickou cenou a je podle něj vyvolána pocitem libosti, na jehož základě vzniká různě silná citová reakce (jde tedy o jakousi proměnlivou psychologicko-estetickou kvalitu). Je však relativní, neboť je subjektivně daná a může být navozena nejen skutečnými uměleckými díly, ale i díly, která jsou nepůvodní (tj. těmi, jež pouze napodobují skutečná umělecká díla). Pojem estetické ceny je nadto poměrně široký a vztahuje se kromě lidských výtvorů i na přírodní krásy, případně na samotné životní události (Zich hovoří o životním krásnu) čili na vše, co může libé pocity vyvolat. Kulka uvažování o estetické (a umělecké) hodnotě rozšiřuje o problematiku falza, které mu umožňuje názorně demonstrovat rozdíl mezi těmito hodnotami. V jeho pojetí je (kvalitní) falzifikát v dějinách umění matoucím jevem z toho důvodu, že nepostrádá estetickou hodnotu, kterou mu je třeba přiznat, co ho však usvědčuje z nedostatečnosti, je absence hodnoty umělecké.

Pro umělecké dílo je tedy určující umělecká hodnota, kterou Zich považuje za absolutní objektivní hodnotu (a jako takovou ji hledá); je to zcela specifická hodnota, která vyrůstá z umělecké individuality tvůrce a všechny jiné hodnoty v uměleckém díle obsažené (například z oblasti náboženství, filosofie, politiky) jsou pouze doplňující, nikoliv konstitutivní. Doslova píše: „Dílo umělecké hodnotím jako projev silné individuality umělecké.“ Je to typ hodnoty, která se v průběhu umělceho života spolu s rozvojem jeho osobnosti postupně formuje v celém jeho díle, do něhož ji vkládá. V tomto ohledu se Zichovo pojetí vzdáleně blíží Kulkovu. Pro oba se umělecká hodnota realizuje v čase a k jejímu rozpoznání již nestačí pouze dobrý vkus či příjemné pocity toho, kdo umělecké dílo vnímá. Zatímco Zich klade důraz spíše na umělceho individualitu a její rozvoj, Kulka uměleckou hodnotu chápe v historické perspektivě jako inovaci, kterou zpětně odhaluje postupný vývoj umění. V pojetí obou estetiků je to tedy hodnota, která nejen na straně umělce, ale i vnímatele vyžaduje jistý výkon (chápaní, znalosti apod.). Oproti tomu se estetická hodnota jeví jako bezprostředně přístupná komukoliv a mnohdy sama o sobě (bez patřičného vhledu do umělecké hodnoty) může při hodnocení uměleckých děl svádět na scestí, jak oba estetikové dokládají v případě epigonských děl (Zich) či falzifikátů (Kulka). Je zajímavé, že se oba estetikové ve stavbě svých argumentů

shodně opírají o existenci umělecky nedostatečných (sporných) děl, jejichž existence a vymezení jim umožňuje pozitivně formulovat pojem umělecké hodnoty.

Na závěr nutno podotknout, že Kulka i Zich se snaží definovat souvztažnost obou hodnot, umělecké a estetické (u Zicha se jedná o estetickou cenu), neboť ani v jejich pojetí se nejedná o hodnoty, které by existovaly izolovaně. U Zicha se v umělecky hodnotném díle setkává jím definovaná estetická cena s výše popsanou hodnotou tvůrce, kterou nazývá hodnotou osobnostní či uměleckou (protikladné srovnání nachází v oblasti vědy, kde osobnost hraje historicky podružnou roli) a již ten, kdo má dílo správně ohodnotit, musí pochopit (nahlédnout). I pro Kulku by umělecké dílo mělo alespoň v minimální míře obsahovat obě hodnoty (čím více má z obou hodnot, tím lépe), neboť určitá míra estetických kvalit je zárukou, že dílo, které historie zpětně vyhodnotí jako umělecky závažné, nezapadne.

Použitá literatura

Henckmann, Wolfhart a Lotter, Konrad: *Estetický slovník*. Praha: Svoboda, 1995.

Kulka, Tomáš: *Umění a falzum: monismus a dualismus v estetice*. Praha: Academia, 2004.

Zich, Otakar: *Hodnocení estetické a umělecké*. Česká mysl: časopis filosofický 16 (1917), s. 129–165.